

Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (έβδομο τμήμα)

της 18ης Νοεμβρίου 2021 *

«Προδικαστική παραπομπή – Προστασία των καταναλωτών – Οδηγία 93/13/ΕΟΚ – Καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές – Σύμβαση ενυπόθηκου δανείου συνδεδεμένου με ξένο νόμισμα – Συμβατική ρήτρα σχετική με την τιμή αγοράς και πώλησης ξένου νομίσματος – Απαίτηση περί κατανοητού χαρακτήρα και περί διαφάνειας – Εξουσίες του εθνικού δικαστηρίου»

Στην υπόθεση C-212/20,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Sąd Rejonowy dla Warszawy – Woli w Warszawie II Wydział Cywilny (πρωτοβάθμιο δικαστήριο Βαρσοβίας – περιφέρεια Wola, δεύτερο πολιτικό τμήμα, Πολωνία) με απόφαση της 22ας Ιανουαρίου 2020, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 12 Μαΐου 2020, στο πλαίσιο της δίκης

M.P.,

B.P.

κατά

«A.» prowadzący działalność za pośrednictwem «A.» S.A.,

παρισταμένου του:

Rzecznik Praw Obywatelskich,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (έβδομο τμήμα),

συγκείμενο από την I. Ziemele (εισηγήτρια), πρόεδρο του έκτου τμήματος, προεδρεύουσα του εβδόμου τμήματος, P. G. Xuereb και A. Kumin, δικαστές,

γενική εισαγγελέας: J. Kokott

γραμματέας: A. Calot Escobar

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία,

* Γλώσσα διαδικασίας: η πολωνική.

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

- οι M.P. και B.P., εκπροσωπούμενοι από την J. Mikołajek, radca prawny, καθώς και από τον M. Szymański, adwokat,
- η «A.» prowadzący działalność za pośrednictwem «A.» S.A., εκπροσωπούμενη από την M. Bakuła, radca prawny,
- ο Rzecznik Praw Obywatelskich, εκπροσωπούμενος από τον M. Taborowski,
- η Πολωνική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον B. Majczyna,
- η Πορτογαλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τους L. Inez Fernandes και M. Queiroz Ribeiro, καθώς και από τις A. Rodrigues και P. Barros da Costa,
- η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τους S. L. Kaléda και N. Ruiz García,

κατόπιν της αποφάσεως που έλαβε, αφού άκουσε τη γενική εισαγγελέα, να εκδικάσει την υπόθεση χωρίς ανάπτυξη προτάσεων,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 3, παράγραφος 1, του άρθρου 4, παράγραφος 1, και του άρθρου 5 της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές (ΕΕ 1993, L 95, σ. 29).
- 2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ, αφενός, των M.P. και B.P. και, αφετέρου, της τράπεζας «A.» prowadzący działalność za pośrednictwem «A.» S.A. (στο εξής: A) σχετικά με τους όρους εξόφλησης πίστωσης δυνάμει σύμβασης ενυπόθηκου δανείου συνδεδεμένου με ξένο νόμισμα η οποία περιέχει ρήτρες φερόμενες ως καταχρηστικές.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

- 3 Η όγδοη και η εικοστή αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 93/13 αναφέρουν τα εξής:

«[Εκτιμώντας] ότι στα δύο κοινοτικά προγράμματα σχετικά με την πολιτική προστασία και ενημέρωση των καταναλωτών [...] έχει υπογραμμισθεί η σημασία της προστασίας και ενημέρωσης των καταναλωτών από την ύπαρξη καταχρηστικών ρητρών στις συμβάσεις· ότι η προστασία αυτή πρέπει να εξασφαλίζεται μέσω νομοθετικών και κανονιστικών διατάξεων, είτε εναρμονισμένων στο κοινοτικό επίπεδο είτε θεσπιζόμενων απευθείας σ' αυτό το επίπεδο·

[...]

[Εκτιμώντας] ότι οι συμβάσεις πρέπει να συντάσσονται με σαφή και κατανοητό τρόπο· ότι ο καταναλωτής πρέπει να έχει πράγματι την ευκαιρία να λάβει γνώση όλων των ρητρών και ότι σε περίπτωση αμφιβολίας πρέπει να υπερισχύσει η πιο ευνοϊκή ερμηνεία για τον καταναλωτή».

4 Το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής ορίζει τα εξής:

«Ρήτρα σύμβασης που δεν απετέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης, θεωρείται καταχρηστική όταν παρά την απαίτηση καλής πίστης, δημιουργεί εις βάρος του καταναλωτή σημαντική ανισορροπία ανάμεσα στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των μερών, τα απορρέοντα από τη σύμβαση.»

5 Κατά το άρθρο 4 της εν λόγω οδηγίας:

«1. Με την επιφύλαξη του άρθρου 7, ο καταχρηστικός χαρακτήρας μιας συμβατικής ρήτρας κρίνεται, αφού ληφθούν υπόψη η φύση των αγαθών ή των υπηρεσιών που αφορά η σύμβαση και όλες οι κατά τον χρόνο της σύναψης της σύμβασης περιστάσεις που περιέβαλαν την εν λόγω σύναψη, καθώς και όλες οι υπόλοιπες ρήτρες της σύμβασης ή άλλης σύμβασης από την οποία αυτή εξαρτάται.

2. Η εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα των ρητρών δεν αφορά ούτε τον καθορισμό του κυρίου αντικειμένου της σύμβασης ούτε το ανάλογο ή μη μεταξύ της τιμής και της αμοιβής, αφενός, και των υπηρεσιών ή αγαθών που θα παρασχεθούν ως αντάλλαγμα, αφετέρου, εφόσον οι ρήτρες αυτές είναι διατυπωμένες κατά τρόπο σαφή και κατανοητό.»

6 Το άρθρο 5 της οδηγίας 93/13 προβλέπει τα εξής:

«Στην περίπτωση συμβάσεων των οποίων όλες ή μερικές ρήτρες που προτείνονται στον καταναλωτή έχουν συνταχθεί εγγράφως, οι ρήτρες αυτές πρέπει να συντάσσονται πάντοτε με σαφή και κατανοητό τρόπο. Σε περίπτωση αμφιβολίας για την έννοια μιας ρήτρας, επικρατεί η ευνοϊκότερη για τον καταναλωτή ερμηνεία. Αυτός ο ερμηνευτικός κανόνας δεν εφαρμόζεται στα πλαίσια των διαδικασιών που προβλέπονται στο άρθρο 7 παράγραφος 2.»

7 Κατά το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής:

«Τα κράτη μέλη θεσπίζουν διατάξεις σύμφωνα με τις οποίες οι καταχρηστικές ρήτρες σύμβασης μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή, τηρουμένων των σχετικών όρων της εθνικής νομοθεσίας, δεν δεσμεύουν τους καταναλωτές, ενώ η σύμβαση εξακολουθεί να δεσμεύει τους συμβαλλόμενους, εάν μπορεί να υπάρξει και χωρίς τις καταχρηστικές ρήτρες.»

8 Το άρθρο 7, παράγραφος 1, της ίδιας οδηγίας ορίζει τα εξής:

«Τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε, προς το συμφέρον των καταναλωτών, καθώς και των ανταγωνιζόμενων επαγγελματιών, να υπάρχουν τα κατάλληλα και αποτελεσματικά μέσα, προκειμένου να πάψει η χρησιμοποίηση των καταχρηστικών ρητρών στις συμβάσεις που συνάπτονται από έναν επαγγελματία με καταναλωτές.»

Το πολωνικό δίκαιο

- 9 Το άρθρο 65 του Kodeks cywilny (Αστικού Κώδικα) έχει ως εξής:
- «1. Η δήλωση βουλήσεως πρέπει να ερμηνεύεται σύμφωνα με τις αρχές της κοινωνικής συμβιώσεως και τα συναλλακτικά ήθη, λαμβανομένων υπόψη των περιστάσεων υπό τις οποίες εκφράστηκε.
2. Στις συμβάσεις πρέπει να αναζητείται η κοινή βούληση των μερών και ο επιδιωκόμενος σκοπός τους χωρίς προσήλωση στις λέξεις.»
- 10 Το άρθρο 385¹ του Αστικού Κώδικα ορίζει τα εξής:
- «1. Οι ρήτρες σύμβασης που συνάπτεται με καταναλωτή οι οποίες δεν αποτέλεσαν αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης δεν δεσμεύουν τον καταναλωτή εάν διαμορφώνουν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του κατά τρόπο που αντιβαίνει στα χρηστά ήθη και θίγει σοβαρά τα συμφέροντά του (μη επιτρεπτές συμβατικές ρήτρες). Αυτό δεν ισχύει για ρήτρες που καθορίζουν τις κύριες παροχές των συμβαλλομένων μερών, ιδίως την τιμή ή την αμοιβή, εφόσον είναι διατυπωμένες με σαφήνεια.
2. Εάν μια συμβατική ρήτρα δεν είναι δεσμευτική για τον καταναλωτή σύμφωνα με την παράγραφο 1, οι συμβαλλόμενοι εξακολουθούν να δεσμεύονται κατά τα λοιπά από τη σύμβαση.
3. Ως συμβατικές ρήτρες που δεν αποτέλεσαν αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης νοούνται εκείνες επί του περιεχομένου των οποίων δεν μπόρεσε να ασκήσει πραγματική επιρροή ο καταναλωτής. Αυτό ισχύει ιδίως για συμβατικές ρήτρες οι οποίες αποτελούν γενικούς όρους συναλλαγών οι οποίοι προτάθηκαν στον καταναλωτή από τον αντισυμβαλλόμενο.
4. Το βάρος αποδείξεως του ισχυρισμού ότι μια διάταξη αποτέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης φέρει το μέρος το οποίο την επικαλείται.»
- 11 Το άρθρο 69, παράγραφος 2, του *ustawa – Prawo bankowe* (νόμου για το τραπεζικό δίκαιο), της 29ης Αυγούστου 1997 (Dz. U. αριθ. 140 του 1997, θέση 939), όπως ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της κύριας δίκης, θέσπιζε τον κατάλογο των στοιχείων που έπρεπε να περιλαμβάνονται σε σύμβαση πίστωσης, όπως το ποσό της πίστωσης και το νόμισμα (σημείο 2), τους όρους και τις προθεσμίες εξόφλησης της πίστωσης (σημείο 4), το ύψος του επιτοκίου της πίστωσης και τους όρους μεταβολής του (σημείο 5) ή ακόμη τους όρους τροποποίησης και καταγγελίας της σύμβασης (σημείο 10).
- 12 Ο *ustawa o zmianie ustawy – Prawo bankowe oraz niektórych innych ustaw* (νόμος για την τροποποίηση του τραπεζικού νόμου και ορισμένων άλλων νόμων), της 29ης Ιουλίου 2011 (Dz. U. αριθ. 165 του 2011, θέση 984), ο οποίος τέθηκε σε ισχύ μετά την ημερομηνία σύναψης της επίμαχης στην κύρια δίκη σύμβασης πίστωσης, προσέθεσε το σημείο 4a στην παράγραφο 2 του άρθρου 69 του νόμου για το τραπεζικό δίκαιο καθώς και την παράγραφο 3 στο ίδιο άρθρο.
- 13 Κατά το άρθρο 69, παράγραφος 2, σημείο 4a, του κατά τα ανωτέρω τροποποιηθέντος νόμου για το τραπεζικό δίκαιο, η σύμβαση πίστωσης πρέπει να προσδιορίζει ιδίως, «σε περίπτωση σύμβασης πίστωσης συνομολογηθείσας ή υπολογιζόμενης σε νόμισμα διαφορετικό από το πολωνικό νόμισμα, λεπτομερείς κανόνες για τον προσδιορισμό των τρόπων και των προθεσμιών

καθορισμού της συναλλαγματικής ισοτιμίας βάσει της οποίας υπολογίζεται, μεταξύ άλλων, το ποσό της πίστωσης, οι τμηματικές καταβολές και οι τοκοχρεολυτικές δόσεις, καθώς και οι κανόνες μετατροπής στο νόμισμα εκταμίευσης ή εξόφλησης της πίστωσης».

- 14 Το άρθρο 69, παράγραφος 3, του νόμου αυτού, όπως τροποποιήθηκε, προβλέπει τα κατωτέρω:

«Στην περίπτωση σύμβασης πίστωσης συνομολογηθείσας ή υπολογιζόμενης σε νόμισμα διαφορετικό από το πολωνικό νόμισμα, ο δανειολήπτης μπορεί να εξοφλήσει τις τοκοχρεολυτικές δόσεις και να προβεί σε πλήρη ή μερική πρόωρη εξόφληση της πίστωσης απευθείας στο νόμισμα αυτό. Στην περίπτωση αυτή, η σύμβαση πίστωσης καθορίζει επίσης τους κανόνες ανοίγματος και τήρησης λογαριασμού με σκοπό τη συγκέντρωση των κεφαλαίων που προορίζονται για την εξόφληση της πίστωσης, καθώς και τους κανόνες εξόφλησης μέσω του λογαριασμού αυτού.»

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

- 15 Στις 16 Μαΐου 2008, οι M.P. και B.P. συνήψαν με την A, τραπεζικό ίδρυμα εγκατεστημένο στην Πολωνία, σύμβαση ενυπόθηκου δανείου ύψους 460 000 πολωνικών ζλότι (PLN) (περίπου 100 000 ευρώ), πληρωτέου σε 480 μηνιαίες δόσεις. Το δάνειο ήταν συνδεδεμένο με ξένο νόμισμα, ήτοι το ελβετικό φράγκο (CHF), και το επιτόκιο αντιστοιχούσε στο επιτόκιο αναφοράς LIBOR 3M (CHF), προσαυξημένο κατά σταθερό περιθώριο κέρδους 1,20 εκατοστιαίων μονάδων.
- 16 Στο πλαίσιο της αίτησής τους για τη χορήγηση δανείου, οι δανειολήπτες υπέγραψαν δήλωση κατά την οποία, μολονότι είχαν πλήρη επίγνωση του συναλλαγματικού κινδύνου, παραιτούνταν από τη δυνατότητα σύναψης δανείου σε πολωνικά ζλότι και επέλεγαν να συνάψουν δάνειο συνδεδεμένο με ξένο νόμισμα. Η δήλωση αυτή διευκρίνιζε, επιπλέον, ότι οι δανειολήπτες είχαν ενημερωθεί για το γεγονός ότι οι δόσεις του δανείου εκφράζονταν στο εν λόγω ξένο νόμισμα και έπρεπε να εξοφληθούν σε πολωνικά ζλότι σύμφωνα με τους κανόνες που περιγράφονταν στους γενικούς όρους της σύμβασης, των οποίων είχαν λάβει γνώση (στο εξής: γενικοί όροι).
- 17 Από το άρθρο 2, σημεία 2 και 12, των γενικών όρων προκύπτει ότι το δάνειο που συνδέεται με ξένο νόμισμα είναι δάνειο με επιτόκιο στηριζόμενο σε επιτόκιο αναφοράς σχετικό με νόμισμα διαφορετικό από το πολωνικό ζλότι, του οποίου η εκταμίευση και η αποπληρωμή πραγματοποιούνται σε πολωνικά ζλότι βάσει της τιμής του ξένου νομίσματος που περιλαμβάνεται στον ισχύοντα στην τράπεζα πίνακα συναλλαγματικών ισοτιμιών.
- 18 Κατά το άρθρο 7, σημείο 4, των γενικών όρων, η εκταμίευση των κεφαλαίων πραγματοποιείται σε πολωνικά ζλότι βάσει τιμής όχι χαμηλότερης από την τιμή αγοράς που αναγράφεται στον ισχύοντα πίνακα κατά τον χρόνο της εκταμίευσης αυτής. Το χρεωστικό υπόλοιπο του δανείου εκφράζεται στο ξένο νόμισμα και υπολογίζεται βάσει της ισοτιμίας που ισχύει κατά τον χρόνο εκταμίευσης του δανείου.
- 19 Δυνάμει του άρθρου 9, σημείο 2, των γενικών όρων, οι πληρωτέες δόσεις του δανείου εκφράζονται στο ξένο νόμισμα και χρεώνονται κατά τη δήλη ημέρα της εκάστοτε δανειακής δόσης στον τραπεζικό λογαριασμό του δανειολήπτη, σύμφωνα με την τιμή πώλησης του ελβετικού φράγκου που αναγράφεται στον ισχύοντα στην τράπεζα πίνακα κατά τη λήξη της εργάσιμης ημέρας που προηγείται της δήλης ημέρας της εκάστοτε εξοφλητικής δόσης.

- 20 Στις 10 Ιανουαρίου 2013, οι M.P. και B.P. συνήψαν με την A τροποποιητική πράξη της επίμαχης σύμβασης, η οποία προέβλεπε ότι οι δανειολήπτες θα προέβαιναν οι ίδιοι στην αποπληρωμή του δανείου σε ελβετικά φράγκα, χωρίς να χρησιμοποιήσουν τον μηχανισμό της τράπεζας για τη μετατροπή των νομισμάτων.
- 21 Συνεπεία των διακυμάνσεων της συναλλαγματικής ισοτιμίας μεταξύ του πολωνικού ζλότι και του ελβετικού φράγκου, η διαφορά μεταξύ του επιστραφέντος από τους ενάγοντες της κύριας δίκης ποσού για την περίοδο από 16 Μαΐου 2008 έως 10 Οκτωβρίου 2014 και του ποσού που θα είχε επιστραφεί αν το δάνειο είχε συνομολογηθεί σε πολωνικά ζλότι και είχε ισχύσει το εφαρμοστέο επιτόκιο ανήλθε στα 30 601,01 PLN (περίπου 6 732 ευρώ).
- 22 Θεωρώντας ότι η ρήτρα υπολογισμού του δανείου σε αξία ξένου νομίσματος ήταν καταχρηστική για τον λόγο ότι δεν διευκρίνιζε τον τρόπο καθορισμού της συναλλαγματικής ισοτιμίας από την τράπεζα, οι M.P. και B.P. άσκησαν αγωγή με αίτημα να υποχρεωθεί η A να τους καταβάλει το ποσό των 50 000 PLN (περίπου 10 850 ευρώ).
- 23 Το αιτούν δικαστήριο διευκρινίζει ότι οι διάδικοι της κύριας δίκης ερμηνεύουν διαφορετικά το γράμμα της συμβατικής ρήτρας υπολογισμού του ενυπόθηκου δανείου σε αξία ξένου νομίσματος. Συγκεκριμένα, ενώ, για την τράπεζα, η ρήτρα αυτή προβλέπει τον καθορισμό της τιμής του ξένου νομίσματος βάσει της αγοραίας τιμής, όπως αποτυπώνεται καθημερινά στον πίνακα συναλλαγματικών ισοτιμιών της τράπεζας, οι δανειολήπτες ερμηνεύουν τη ρήτρα αυτή ως ορίζουσα ότι η τιμή του ξένου νομίσματος καθορίζεται με βάση μια αντικειμενική ισοτιμία, όπως είναι η καθοριζόμενη από τη Narodowy Bank Polski (Εθνική Τράπεζα της Πολωνίας).
- 24 Κατά το δικαστήριο αυτό, η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης ρήτρα υπολογισμού σε αξία ξένου νομίσματος παρουσιάζει, λόγω της γενικότητας του γράμματός της, κάποια ασάφεια, οπότε πρέπει να γίνει δεκτό ότι η A δεν εκπλήρωσε τις υποχρεώσεις πληροφόρησης και διαφάνειας που υπέχει, όπως αυτές προβλέπονται στο άρθρο 5 της οδηγίας 93/13.
- 25 Διερωτάται ωστόσο αν, λαμβανομένης υπόψη της διάρκειας της σύμβασης δανείου, ήτοι των 40 ετών, και του ίδιου του μηχανισμού σύνδεσης με ξένο νόμισμα, του οποίου η τιμή μεταβάλλεται διαρκώς, το άρθρο 5 της οδηγίας 93/13 πρέπει, παρά ταύτα, να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι εναπόκειται στην τράπεζα να συντάξει τη ρήτρα υπολογισμού σε αξία ξένου νομίσματος κατά τρόπο που να παρέχει στον δανειολήπτη τη δυνατότητα να καθορίζει αυτοτελώς την τιμή αυτή σε δεδομένη χρονική στιγμή. Συγκεκριμένα, κατά το δικαστήριο αυτό, ένας τέτοιος βαθμός ακρίβειας είναι στην πράξη αδύνατο να επιτευχθεί.
- 26 Συναφώς, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι το άρθρο 65 του Αστικού Κώδικα του παρέχει τη δυνατότητα να αναζητεί την κοινή βούληση των συμβαλλομένων μερών. Εν προκειμένω, εκθέτει ότι η αγοραία αξία του ξένου νομίσματος σύνδεσης θα μπορούσε να αποτελέσει το κριτήριο καθορισμού της τιμής του εν λόγω νομίσματος βάσει του γράμματος της επίμαχης στην κύρια δίκη σύμβασης. Προσθέτει ότι μια τέτοια λύση θα εξασφάλιζε ισορροπία μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των συμβαλλομένων μερών.
- 27 Κατά τα λοιπά, το αιτούν δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, σύμφωνα με τις αποφάσεις της 14ης Μαρτίου 2013, Aziz (C-415/11, EU:C:2013:164), και της 26ης Ιανουαρίου 2017, Banco Primus (C-421/14, EU:C:2017:60), πρέπει να εξακριβωθεί αν η επίμαχη συμβατική ρήτρα διαμορφώνει την κατανομή των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων κατά τρόπο που δεν θα είχε γίνει δεκτός από τους συμβαλλομένους στο πλαίσιο καλόπιστων μεταξύ τους διαπραγματεύσεων.

- 28 Λαμβανομένων όμως υπόψη των περιστάσεων υπό τις οποίες συνήφθη και εκτελέστηκε η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης σύμβαση δανείου, αφενός, το εν λόγω δικαστήριο δεν αποκλείει το ενδεχόμενο οι δανειολήπτες να είχαν παρά ταύτα συνάψει τη σύμβαση αυτή αν είχαν κατανοήσει τους όρους της όπως ακριβώς και η τράπεζα.
- 29 Αφετέρου, κατά το ίδιο δικαστήριο, καθ' όλη τη διάρκεια της περιόδου εκτέλεσης της σύμβασης η Α εφάρμοσε, βάσει του τρόπου με τον οποίο αντιλαμβανόταν τη σύμβαση αυτή, τις τιμές της αγοράς συναλλάγματος και, ως εκ τούτου, δεν μπορεί να χαρακτηριστεί κακόπιστη. Θα μπορούσε, το πολύ, να της προσαφθεί κάποια αδιαφορία, αλλά όχι η πρόθεση να διαμορφώσει τη συμβατική ρήτρα κατά τρόπο ώστε να ζημιωθεί ο καταναλωτής μέσω της εφαρμογής συναλλαγματικών ισοτιμιών αυθαίρετων και άσχετων προς τις αγοραίες τιμές.
- 30 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Sąd Rejonowy dla Warszawy – Woli w Warszawie II Wydział Cywilny (πρωτοβάθμιο δικαστήριο Βαρσοβίας – περιφέρεια Wola, δεύτερο πολιτικό τμήμα, Πολωνία) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:
- «1) Κατ' ορθή ερμηνεία του άρθρου 3, παράγραφος 1, του άρθρου 4, παράγραφος 1, και του άρθρου 5 της οδηγίας [93/13], καθώς και των αιτιολογικών σκέψεων της οδηγίας αυτής, οι οποίες προβλέπουν την υποχρέωση σύνταξης της σύμβασης κατά τρόπο σαφή και κατανοητό καθώς και ότι, σε περίπτωση αμφιβολίας, επικρατεί η ευνοϊκότερη για τον καταναλωτή ερμηνεία, πρέπει μια συμβατική ρήτρα που καθορίζει την τιμή αγοράς και πώλησης ξένου νομίσματος σε σύμβαση δανείου συνδεδεμένου με την αξία ξένου νομίσματος να είναι διατυπωμένη κατά τρόπο μη επιδεχόμενο αμφισβήτηση, ήτοι κατά τρόπο ώστε ο δανειολήπτης/καταναλωτής να μπορεί ο ίδιος να προσδιορίσει την τιμή αυτή σε συγκεκριμένη ημερομηνία ή μήπως, λαμβανομένων υπόψη του είδους της σύμβασης για το οποίο γίνεται λόγος στο άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας, της μακροχρόνιας (ορισμένων δεκαετιών) διάρκειας της σύμβασης και του γεγονότος ότι το ύψος της αξίας του ξένου νομίσματος υπόκειται σε διαρκείς μεταβολές (ανά πάσα στιγμή), είναι δυνατόν η συμβατική ρήτρα να είναι διατυπωμένη με γενικότερους όρους, ήτοι να αναφέρεται στην αξία του ξένου νομίσματος στην αγορά συναλλάγματος, καθιστώντας αδύνατη τη δημιουργία εις βάρος του καταναλωτή σημαντικής ανισορροπίας ανάμεσα στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των μερών, κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας;
- 2) Σε περίπτωση καταφατικής απάντησης στο πρώτο ερώτημα, κατ' ορθή ερμηνεία του άρθρου 5 και των αιτιολογικών σκέψεων της οδηγίας [93/13], μπορεί μια συμβατική ρήτρα η οποία αφορά τον εκ μέρους του δανειστή (της τράπεζας) καθορισμό της τιμής αγοράς και πώλησης του ξένου νομίσματος να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι οι αμφιβολίες ως προς τη σύμβαση αίρονται υπέρ του καταναλωτή και ότι η σύμβαση καθορίζει την τιμή αγοράς και πώλησης του ξένου νομίσματος όχι αυθαίρετα, αλλά υπό συνθήκες ελεύθερης αγοράς, ειδικότερα στην περίπτωση κατά την οποία αμφότερα τα μέρη κατανόησαν με τον ίδιο τρόπο τις συμβατικές ρήτρες περί καθορισμού της τιμής αγοράς και πώλησης του ξένου νομίσματος, ή κατά την οποία ο δανειολήπτης/καταναλωτής δεν ενδιαφέρθηκε για την επίμαχη συμβατική ρήτρα κατά τον χρόνο σύναψης της σύμβασης και την περίοδο εκτέλεσής της, ούτε εξοικειώθηκε με το περιεχόμενο της σύμβασης κατά τον χρόνο σύναψής της και καθ' όλη τη διάρκεια ισχύος της;»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

- 31 Προκαταρκτικώς, επισημαίνεται ότι, με το πρώτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, αφενός, να διευκρινιστεί αν, για να πληρούται η απαίτηση διαφάνειας που προβλέπεται στο άρθρο 4, παράγραφος 1, καθώς και στο άρθρο 5 της οδηγίας 93/13, μια ρήτρα υπολογισμού σε αξία ξένου νομίσματος, όπως η περιλαμβανόμενη στην επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης σύμβαση ενυπόθηκου δανείου, η οποία χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερος μεγάλη διάρκεια, πρέπει να είναι διατυπωμένη κατά τρόπο σαφή και κατανοητό, ώστε να παρέχει στον καταναλωτή τη δυνατότητα να καθορίζει ο ίδιος ανά πάσα στιγμή την εφαρμοζόμενη από την τράπεζα συναλλαγματική ισοτιμία του νομίσματος αυτού. Στο πλαίσιο του ως άνω ερωτήματος, το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινιστεί, αφετέρου, αν η παραπομπή στην αγοραία αξία του ξένου νομίσματος αρκεί ώστε να διασφαλίζεται η απαίτηση διαφάνειας που καθιερώνουν οι προαναφερθείσες διατάξεις.
- 32 Επιπλέον, με το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινιστεί αν έχει την εξουσία να ερμηνεύσει ρήτρα υπολογισμού σε αξία ξένου νομίσματος όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης υπό την έννοια ότι παραπέμπει στην αγοραία αξία του ξένου νομίσματος, ιδίως όταν μια τέτοια ερμηνεία θα καθιστούσε δυνατή την αποτύπωση της κοινής βούλησης των συμβαλλομένων, αποτρέποντας με τον τρόπο αυτόν την ακύρωση της επίμαχης ρήτρας.
- 33 Κατά συνέπεια, στο πλαίσιο του δευτέρου σκέλους του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος, το αιτούν δικαστήριο αντιλαμβάνεται την παραπομπή στη γενική έννοια της αγοραίας αξίας ως μέσο διασφάλισης του ότι μια ρήτρα υπολογισμού σε αξία ξένου νομίσματος όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης είναι διατυπωμένη κατά τρόπο σαφή και κατανοητό. Κατά τα λοιπά, από το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα συνάγεται, μεταξύ άλλων, ότι η παραπομπή αυτή προκύπτει από την ερμηνεία της εν λόγω συμβατικής ρήτρας από το αιτούν δικαστήριο, το οποίο ζητεί να διευκρινιστεί αν το ίδιο έχει εξουσία, λαμβανομένων υπόψη των ιδιαίτερων περιστάσεων της διαφοράς της κύριας δίκης, και ιδίως της μακράς διάρκειας της σύμβασης δανείου καθώς και της μη επίδειξης ιδιαίτερου ενδιαφέροντος από τους δανειολήπτες κατά την εκτέλεσή της, να αναδιατυπώσει την επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης συμβατική ρήτρα κατά τρόπο γενικότερο, ως παραπομπή στην αγοραία αξία του ξένου νομίσματος.
- 34 Υπό τις συνθήκες αυτές, πρέπει να δοθεί απάντηση στο πρώτο υποερώτημα του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος και, στη συνέχεια, να εξεταστεί το δεύτερο υποερώτημα του εν λόγω ερωτήματος από κοινού με το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα.

Επί του πρώτου υποερωτήματος του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος

- 35 Με το πρώτο υποερώτημα του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 4, παράγραφος 1, και το άρθρο 5 της οδηγίας 93/13 έχουν την έννοια ότι, για να θεωρηθεί ότι είναι διατυπωμένη κατά τρόπο σαφή και κατανοητό, κατά την έννοια των διατάξεων αυτών, η ρήτρα που περιέχεται σε σύμβαση δανείου συναφθείσα μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή και η οποία καθορίζει τις τιμές αγοράς και πώλησης του ξένου νομίσματος με το οποίο είναι συνδεδεμένο το δάνειο πρέπει να είναι διατυπωμένη κατά τρόπο που να παρέχει στον καταναλωτή τη δυνατότητα να καθορίζει αυτόνομα, ανά πάσα στιγμή κατά τη διάρκεια εκτέλεσης της σύμβασης, τη συναλλαγματική ισοτιμία που εφαρμόζεται για τον καθορισμό του ποσού των δόσεων αποπληρωμής του εν λόγω δανείου.

- 36 Προκαταρκτικώς, υπενθυμίζεται ότι, κατά πάγια νομολογία, στο πλαίσιο της διαδικασίας συνεργασίας μεταξύ των εθνικών δικαστηρίων και του Δικαστηρίου την οποία θεσπίζει το άρθρο 267 ΣΛΕΕ, στο Δικαστήριο απόκειται να δώσει στο εθνικό δικαστήριο χρήσιμη απάντηση που να του παρέχει τη δυνατότητα επίλυσης της διαφοράς της οποίας έχει επιληφθεί. Υπό το πρίσμα αυτό, το Δικαστήριο μπορεί να αναδιατυπώσει, εφόσον είναι αναγκαίο, τα ερωτήματα που του έχουν υποβληθεί (απόφαση της 16ης Ιουλίου 2020, Caixabank και Banco Bilbao Vizcaya Argentaria, C-224/19 και C-259/19, EU:C:2020:578, σκέψη 46 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 37 Εν προκειμένω, μολονότι είναι αληθές ότι, με το πρώτο υποερώτημα του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος, το αιτούν δικαστήριο παραπέμπει στην απαίτηση περί σαφούς και κατανοητής διατύπωσης των συμβατικών ρητρών, όπως αυτή προβλέπεται τόσο στο άρθρο 4 όσο και στο άρθρο 5 της οδηγίας 93/13, εντούτοις η διαφορά της κύριας δίκης δεν αφορά ούτε τον καθορισμό του κυρίου αντικειμένου της σύμβασης ούτε το ανάλογο ή μη μεταξύ της τιμής και της αμοιβής, αφενός, και των υπηρεσιών ή αγαθών που πρέπει να παρασχεθούν ως αντάλλαγμα, αφετέρου, υπό την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής, οπότε το πρώτο υποερώτημα του πρώτου ερωτήματος πρέπει να γίνει αντιληπτό υπό την έννοια ότι αφορά αποκλειστικά και μόνον την ερμηνεία της απαίτησης διαφάνειας του άρθρου 5 της ίδιας οδηγίας.
- 38 Συναφώς, επισημαίνεται ότι, εν πάση περιπτώσει, από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει, αφενός, ότι η απαίτηση σαφούς και κατανοητής διατύπωσης που προβλέπεται στο άρθρο 5 της οδηγίας 93/13 ισχύει ακόμη και όταν μια ρήτρα εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 4, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής (πρβλ. απόφαση της 3ης Μαρτίου 2020, Gómez del Moral Guasch, C-125/18, EU:C:2020:138, σκέψη 46) και, αφετέρου, ότι η απαίτηση που περιλαμβάνεται στη διάταξη αυτή έχει το ίδιο περιεχόμενο με την απαίτηση του άρθρου 5 της ίδιας οδηγίας (απόφαση της 30ής Απριλίου 2014, Kásler και Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, σκέψη 69).
- 39 Υπενθυμίζεται, εξάλλου, ότι, κατά το γράμμα του άρθρου 5 της οδηγίας 93/13, όταν οι ρήτρες σύμβασης συναφθείσας μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή έχουν συνταχθεί εγγράφως, οι ρήτρες αυτές «πρέπει να συντάσσονται πάντοτε με σαφή και κατανοητό τρόπο» και να τηρούν επομένως την απαίτηση διαφάνειας.
- 40 Εκτός αυτού, η εικοστή αιτιολογική σκέψη της οδηγίας αυτής διευκρινίζει ότι ο καταναλωτής πρέπει να έχει πράγματι την ευκαιρία να λάβει γνώση όλων των ρητρών της σύμβασης.
- 41 Συναφώς, υπογραμμίζεται ότι η απαίτηση διαφάνειας των συμβατικών ρητρών δεν μπορεί να περιορίζεται στον σαφή και κατανοητό χαρακτήρα τους από τυπικής και γραμματικής άποψης. Δεδομένου ότι το σύστημα προστασίας που θεσπίζει η εν λόγω οδηγία στηρίζεται στην αντίληψη ότι ο καταναλωτής βρίσκεται σε ασθενέστερη θέση έναντι του επαγγελματία όσον αφορά, μεταξύ άλλων, το επίπεδο πληροφόρησης, η απαίτηση αυτή περί σαφούς και κατανοητής διατύπωσης των συμβατικών ρητρών και, ως εκ τούτου, περί διαφάνειας, την οποία επιβάλλει η ίδια οδηγία, πρέπει να ερμηνεύεται ευρέως (απόφαση της 10ης Ιουνίου 2021, BNP Paribas Personal Finance, C-776/19 έως C-782/19, EU:C:2021:470, σκέψη 63 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 42 Κατά συνέπεια, η απαίτηση διαφάνειας των συμβατικών ρητρών πρέπει να θεωρηθεί ότι επιβάλλει όχι μόνο να είναι η οικεία ρήτρα κατανοητή για τον καταναλωτή από τυπικής και γραμματικής άποψης, αλλά και να δύναται ο μέσος καταναλωτής, ο οποίος έχει τη συνήθη πληροφόρηση και είναι ευλόγως επιμελής και συνετός, να κατανοήσει τη συγκεκριμένη λειτουργία της εν λόγω ρήτρας και, συνεπώς, να αξιολογήσει, βάσει σαφών και κατανοητών κριτηρίων, τις δυνητικά

σημαντικές οικονομικές συνέπειες μιας τέτοιας ρήτηρας για τις χρηματοπιστωτικές του υποχρεώσεις (απόφαση της 10ης Ιουνίου 2021, BNP Paribas Personal Finance, C-776/19 έως C-782/19, EU:C:2021:470, σκέψη 64 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

- 43 Συγκεκριμένα, η απαίτηση σαφούς και κατανοητής διατύπωσης προϋποθέτει ότι, στην περίπτωση συμβάσεων πίστωσης, τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα οφείλουν να παρέχουν στους δανειολήπτες επαρκείς πληροφορίες ώστε αυτοί να είναι σε θέση να λαμβάνουν τις αποφάσεις τους με σύνεση και έχοντας πλήρη γνώση της κατάστασης. Ειδικότερα, η απαίτηση αυτή συνεπάγεται ότι η ρήτρα κατά την οποία το δάνειο πρέπει να εξοφληθεί στο ίδιο ξένο νόμισμα με εκείνο στο οποίο έχει συναφθεί πρέπει να γίνεται κατανοητή από τον καταναλωτή τόσο από τυπικής όσο και από γραμματικής άποψης, αλλά και ως προς το συγκεκριμένο περιεχόμενό της, υπό την έννοια ότι ο μέσος καταναλωτής, ο οποίος έχει τη συνήθη πληροφόρηση και είναι ευλόγως επιμελής και συνετός, πρέπει να είναι σε θέση όχι μόνο να γνωρίζει το ενδεχόμενο αύξησης ή μείωσης της αξίας του ξένου νομίσματος με το οποίο είναι συνδεδεμένο το δάνειο, αλλά και να αξιολογήσει τις δυνητικά σημαντικές οικονομικές συνέπειες μιας τέτοιας ρήτηρας για τις χρηματοπιστωτικές του υποχρεώσεις (διάταξη της 22ας Φεβρουαρίου 2018, Lupean, C-119/17, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2018:103, σκέψη 24 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 44 Η ερμηνεία αυτή επιρρωννύεται από τον σκοπό της οδηγίας 93/13, ο οποίος συνίσταται, μεταξύ άλλων, όπως προκύπτει από την όγδοη αιτιολογική σκέψη της, στην προστασία των καταναλωτών. Συναφώς, το Δικαστήριο έχει αποφανθεί ότι η πληροφόρηση, πριν από τη σύναψη της σύμβασης, σχετικά με τους συμβατικούς όρους και τις συνέπειες της εν λόγω σύναψης είναι ουσιώδους σημασίας για τους καταναλωτές. Βάσει ιδίως της πληροφόρησης αυτής ο καταναλωτής αποφασίζει αν επιθυμεί να δεσμευθεί συμβατικώς με επαγγελματία προσχωρώντας στους όρους που αυτός έχει διατυπώσει εκ των προτέρων (απόφαση της 10ης Ιουνίου 2021, BNP Paribas Personal Finance, C-776/19 έως C-782/19, EU:C:2021:470, σκέψη 62 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 45 Εν προκειμένω, από τη δικογραφία που έχει στη διάθεσή του το Δικαστήριο προκύπτει ότι, κατά τον χρόνο σύναψης της επίμαχης στην κύρια δίκη σύμβασης, οι δανειολήπτες αντιλήφθηκαν τη συμβατική ρήτρα υπολογισμού σε αξία ξένου νομίσματος υπό την έννοια ότι προέβλεπε ότι ο καθορισμός των τιμών αγοράς και πώλησης του συνδεδεμένου ξένου νομίσματος για τον προσδιορισμό των μηνιαίων δόσεων αποπληρωμής πραγματοποιείται βάσει συναλλαγματικής ισοτιμίας καθοριζόμενης αντικειμενικώς, όπως είναι η καθοριζόμενη από τη Narodowy Bank Polski (Εθνική Τράπεζα της Πολωνίας).
- 46 Αντιθέτως, η Α επισημαίνει ότι, δυνάμει του άρθρου 9, σημείο 2, των γενικών όρων, η τιμή αγοράς και πώλησης του ξένου νομίσματος ήταν η αναγραφόμενη στον ισχύοντα στην τράπεζα πίνακα και προσθέτει ότι, κατά τον χρόνο σύναψης της επίμαχης στην κύρια δίκη σύμβασης, οι ισχύουσες νομοθετικές και κανονιστικές διατάξεις δεν της επέβαλλαν την υποχρέωση να διευκρινίζει όλες τις λεπτομέρειες του υπολογισμού της εφαρμοζόμενης συναλλαγματικής ισοτιμίας. Η Α διευκρινίζει ότι, στην πράξη, η συναλλαγματική ισοτιμία ήταν το συνδυασμένο αποτέλεσμα, αφενός, των μέσων τιμών συναλλάγματος που δημοσίευε η Εθνική Τράπεζα της Πολωνίας και, αφετέρου, της συνολικής κατάστασης στην αγορά συναλλάγματος, της θέσης της τράπεζας σε θέματα συναλλάγματος και των προβλέψεων για την εξέλιξη των τιμών.

- 47 Συναφώς, από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι ούτε η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης ρήτρα υπολογισμού σε αξία ξένου νομίσματος ούτε οι γενικοί όροι διευκρινίζουν το σύνολο των παραγόντων που έλαβε υπόψη η τράπεζα για τον καθορισμό της συναλλαγματικής ισοτιμίας που εφαρμόστηκε για τον υπολογισμό των δόσεων αποπληρωμής του επίμαχου στην υπόθεση της κύριας δίκης ενυπόθηκου δανείου.
- 48 Ως εκ τούτου, και υπό την επιφύλαξη των εξακριβώσεων του αιτούντος δικαστηρίου, η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης ρήτρα υπολογισμού σε αξία ξένου νομίσματος φαίνεται να χαρακτηρίζεται όχι τόσο από ασαφή διατύπωση όσο από την έλλειψη μνείας του τρόπου καθορισμού της συναλλαγματικής ισοτιμίας που εφάρμοσε η Α για τον υπολογισμό των δόσεων αποπληρωμής.
- 49 Πάντως, το Δικαστήριο έχει κρίνει, όσον αφορά συμβατική ρήτρα βάσει της οποίας ο επαγγελματίας καθορίζει το ποσό των μηνιαίων δόσεων αποπληρωμής που οφείλει ο καταναλωτής σε συνάρτηση με την τιμή πώλησης του ξένου νομίσματος που εφαρμόζει ο επαγγελματίας αυτός, ότι έχει ουσιώδη σημασία για την τήρηση της απαίτησης περί διαφάνειας το αν η σύμβαση δανείου εκθέτει κατά τρόπο διαφανή τον λόγο και τις ιδιαιτερότητες του μηχανισμού μετατροπής του ξένου νομίσματος καθώς και τη σχέση μεταξύ του μηχανισμού αυτού και του μηχανισμού που προβλέπεται από άλλες ρήτρες της σύμβασης, ώστε ο καταναλωτής να μπορεί να προβλέψει, βάσει σαφών και κατανοητών κριτηρίων, τις οικονομικές συνέπειες που απορρέουν εντεύθεν για τον ίδιο (πρβλ. απόφαση της 30ής Απριλίου 2014, Kásler και Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, σκέψη 73).
- 50 Κατά συνέπεια, στο εθνικό δικαστήριο εναπόκειται να εκτιμήσει, λαμβάνοντας υπόψη το σύνολο των κρίσιμων πραγματικών στοιχείων, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνονται η διαφήμιση και η πληροφόρηση που παρέχει ο δανειστής στο πλαίσιο της διαπραγμάτευσης της επίμαχης σύμβασης δανείου, αν ο μέσος καταναλωτής, ο οποίος έχει τη συνήθη πληροφόρηση και είναι ευλόγως επιμελής και συνετός, μπορεί όχι μόνο να γνωρίζει την ύπαρξη των διακυμάνσεων των συναλλαγματικών ισοτιμιών που παρατηρούνται συνήθως στην αγορά συναλλάγματος, αλλά και να εκτιμήσει τις δυνητικά σημαντικές για αυτόν οικονομικές συνέπειες της εφαρμογής της συναλλαγματικής ισοτιμίας αγοράς για τον υπολογισμό των δόσεων των οποίων θα είναι ο τελικός υπόχρεος και, ως εκ τούτου, το συνολικό ύψος του δανείου του (πρβλ. απόφαση της 10ης Ιουνίου 2021, BNP Paribas Personal Finance, C-776/19 έως C-782/19, EU:C:2021:470, σκέψεις 66 και 67 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 51 Είναι αληθές, όπως επισημαίνει το αιτούν δικαστήριο, ότι, στην περίπτωση σύμβασης δανείου συνδεδεμένου με ξένο νόμισμα και με διάρκεια 40 έτη, ο δανειστής δεν μπορεί να είναι σε θέση να προβλέψει την εξέλιξη της οικονομικής επιβάρυνσης την οποία ενδέχεται να προκαλέσει ο προβλεπόμενος από την εν λόγω σύμβαση μηχανισμός υπολογισμού της αξίας σε άλλο νόμισμα.
- 52 Συναφώς, επισημαίνεται ότι η εκ μέρους επαγγελματία τήρηση της κατά το άρθρο 5 της οδηγίας 93/13 απαίτησης διαφάνειας πρέπει να εκτιμάται με γνώμονα τα στοιχεία που διέθετε ο επαγγελματίας αυτός κατά τον χρόνο σύναψης της σύμβασης με τον καταναλωτή (διάταξη της 3ης Μαρτίου 2021, Ibercaja Banco, C-13/19, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2021:158, σκέψη 57 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 53 Εντούτοις, το γεγονός ότι οι συναλλαγματικές ισοτιμίες μεταβάλλονται μακροπρόθεσμα δεν μπορεί να δικαιολογήσει την έλλειψη μνείας, στους συμβατικούς όρους καθώς και στο πλαίσιο των πληροφοριών που παρέχει ο επαγγελματίας κατά τη διαπραγμάτευση της σύμβασης, των

κριτηρίων που χρησιμοποιεί η τράπεζα για τον καθορισμό της εφαρμοστέας συναλλαγματικής ισοτιμίας για τον υπολογισμό των δόσεων αποπληρωμής, παρέχοντας στον καταναλωτή τη δυνατότητα να καθορίζει ανά πάσα στιγμή την εν λόγω συναλλαγματική ισοτιμία.

- 54 Η εκτίμηση αυτή επιβεβαιώνεται από το γεγονός ότι, καθόσον το σύστημα προστασίας που θεσπίζει η οδηγία 93/13 στηρίζεται στην αντίληψη ότι ο καταναλωτής βρίσκεται σε ασθενέστερη θέση έναντι του επαγγελματία όσον αφορά, μεταξύ άλλων, το επίπεδο πληροφόρησης, η απαίτηση περί σαφούς και κατανοητής διατύπωσης των συμβατικών ρητρών και, ως εκ τούτου, περί διαφάνειας, την οποία επιβάλλει η ίδια οδηγία, πρέπει να ερμηνεύεται υπό την έννοια ότι πρέπει να παρέχει στον δανειολήπτη τη δυνατότητα να κατανοεί τις δεσμεύσεις τις οποίες αναλαμβάνει, ειδικότερα δε τον τρόπο υπολογισμού των δόσεων αποπληρωμής του δανείου που συνάπτει.
- 55 Από τις ανωτέρω σκέψεις προκύπτει ότι το άρθρο 5 της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι το περιεχόμενο ρήτρας που περιλαμβάνεται σε σύμβαση δανείου συναφθείσα μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή και η οποία καθορίζει τις τιμές αγοράς και πώλησης ξένου νομίσματος συνδεδεμένου με το δάνειο πρέπει να παρέχει στον καταναλωτή που έχει τη συνήθη πληροφόρηση και είναι ευλόγως επιμελής και συνετός τη δυνατότητα να αντιληφθεί, βάσει σαφών και κατανοητών κριτηρίων, τον τρόπο με τον οποίο καθορίζεται η συναλλαγματική ισοτιμία του ξένου νομίσματος που χρησιμοποιείται για τον υπολογισμό του ποσού των δόσεων αποπληρωμής, ούτως ώστε ο καταναλωτής αυτός να είναι σε θέση να καθορίζει ο ίδιος, ανά πάσα στιγμή, τη συναλλαγματική ισοτιμία που εφαρμόζει ο επαγγελματίας.

Επί του δευτέρου υποερωτήματος του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος και επί του δευτέρου προδικαστικού ερωτήματος

- 56 Με τα εν λόγω προδικαστικά ερωτήματα, τα οποία πρέπει να εξεταστούν από κοινού, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν τα άρθρα 5 και 6 της οδηγίας 93/13 έχουν την έννοια ότι αποκλείουν τη δυνατότητα του εθνικού δικαστηρίου, το οποίο διαπίστωσε τον καταχρηστικό χαρακτήρα, κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής, μιας ρήτρας υπολογισμού σε αξία ξένου νομίσματος περιλαμβανόμενης σε σύμβαση δανείου συναφθείσα μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή, να ερμηνεύει την εν λόγω ρήτρα κατά τρόπο ώστε να αμβλύνεται ο καταχρηστικός χαρακτήρας της, εισάγοντας σε αυτήν τη γενική έννοια της «αγοραίας αξίας» του ξένου νομίσματος σύνδεσης, ακόμη και αν η συγκεκριμένη ερμηνεία αντικατοπτρίζει την κοινή βούληση των συμβαλλομένων μερών.
- 57 Κατά πρώτον, υπενθυμίζεται ότι, αν, λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των περιστάσεων της υπόθεσης της κύριας δίκης, το αιτούν δικαστήριο διαπιστώσει τον καταχρηστικό χαρακτήρα της επίμαχης στην κύρια δίκη ρήτρας υπολογισμού σε αξία ξένου νομίσματος, οφείλει, σύμφωνα με το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, να την αφήσει ανεφάρμοστη.
- 58 Συναφώς, από τη νομολογία προκύπτει, αφενός, ότι η τήρηση της απαίτησης περί σαφούς και κατανοητής διατύπωσης συμβατικής ρήτρας, την οποία προβλέπει το άρθρο 5 της οδηγίας 93/13, αποτελεί ένα από τα στοιχεία που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη στο πλαίσιο της εκτίμησης του καταχρηστικού χαρακτήρα της ρήτρας αυτής, εκτίμησης η οποία πρέπει να διενεργείται από το εθνικό δικαστήριο δυνάμει του άρθρου 3, παράγραφος 1, της οικείας οδηγίας. Στο πλαίσιο της εκτίμησης αυτής, εναπόκειται στο εν λόγω δικαστήριο να αξιολογήσει, λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των περιστάσεων της υπόθεσης, πρώτον, την ενδεχόμενη μη συμμόρφωση προς την απαίτηση καλής πίστης και, δεύτερον, την ύπαρξη ενδεχόμενης

σημαντικής ανισορροπίας εις βάρος του καταναλωτή, κατά την έννοια της τελευταίας αυτής διάταξης (πρβλ. απόφαση της 3ης Οκτωβρίου 2019, Kiss και CIB Bank, C-621/17, EU:C:2019:820, σκέψη 49).

- 59 Αφετέρου, έχει κριθεί ότι ρήτρα σύμβασης δανείου συνδεδεμένου με ξένο νόμισμα κατά την οποία οι δόσεις αποπληρωμής πρέπει να καταβάλλονται στο νόμισμα αυτό συνεπάγεται ότι, σε περίπτωση υποτίμησης του εθνικού νομίσματος σε σχέση με το εν λόγω ξένο νόμισμα, ο συναλλαγματικός κίνδυνος βαρύνει τον καταναλωτή (πρβλ. διάταξη της 22ας Φεβρουαρίου 2018, Lupean, C-119/17, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2018:103, σκέψη 28).
- 60 Εν προκειμένω, από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι το άρθρο 69, παράγραφος 2, του νόμου για το τραπεζικό δίκαιο τροποποιήθηκε μετά τη σύναψη της επίμαχης στην κύρια δίκη σύμβασης ενυπόθηκου δανείου, οπότε, εφεξής, οι συμβάσεις δανείου συνδεδεμένου με ξένο νόμισμα πρέπει οπωσδήποτε να περιλαμβάνουν τις πληροφορίες σχετικά με τις μεθόδους και τις ημερομηνίες καθορισμού της συναλλαγματικής ισοτιμίας βάσει της οποίας υπολογίζονται το ποσό της πίστωσης και οι μηνιαίες δόσεις αποπληρωμής, καθώς και τους κανόνες μετατροπής των νομισμάτων.
- 61 Συναφώς, όπως έχει κρίνει το Δικαστήριο, μολοντί το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 δεν εμποδίζει τα κράτη μέλη να προβλέπουν με νομοθετική ρύθμιση την παύση της χρήσης καταχρηστικών ρητρών στις συμβάσεις που συνάπτονται από επαγγελματία με καταναλωτές, γεγονός παραμένει ότι ο νομοθέτης πρέπει, στο πλαίσιο αυτό, να τηρεί τις απαιτήσεις που απορρέουν από το άρθρο 6, παράγραφος 1, της ίδιας οδηγίας (απόφαση της 29ης Απριλίου 2021, Bank BPH, C-19/20, EU:C:2021:341, σκέψη 77 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 62 Πράγματι, η βάσει εθνικής νομοθεσίας κήρυξη συμβατικής ρήτρας ως καταχρηστικής και άκυρης, καθώς και η αντικατάστασή της από νέα ρήτρα, δεν μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα την εξασθένηση της προστασίας που διασφαλίζεται υπέρ των καταναλωτών (απόφαση της 29ης Απριλίου 2021, Bank BPH, C-19/20, EU:C:2021:341, σκέψη 78 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 63 Υπό τις συνθήκες αυτές, η θέσπιση από τον νομοθέτη διατάξεων που οριοθετούν τη χρήση συμβατικής ρήτρας και συμβάλλουν στην εξασφάλιση του αποτρεπτικού αποτελέσματος που επιδιώκει η οδηγία 93/13 όσον αφορά τη συμπεριφορά των επαγγελματιών δεν θίγει τα δικαιώματα που αναγνωρίζει στον καταναλωτή η οδηγία αυτή (απόφαση της 29ης Απριλίου 2021, Bank BPH, C-19/20, EU:C:2021:341, σκέψη 79).
- 64 Κατά συνέπεια, από τις ως άνω υπομνησθείσες περιστάσεις καθώς και από τις σκέψεις 50 και 52 της παρούσας απόφασης προκύπτει ότι η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης ρήτρα υπολογισμού σε αξία ξένου νομίσματος, η οποία, υπό την επιφύλαξη των εξακριβώσεων στις οποίες οφείλει να προβεί το αιτούν δικαστήριο, δεν παρέχει στον καταναλωτή τη δυνατότητα να καθορίζει ο ίδιος, ανά πάσα στιγμή, την ισοτιμία που εφαρμόζει ο επαγγελματίας, έχει καταχρηστικό χαρακτήρα.
- 65 Προς τούτο, στο μέτρο που το εν λόγω δικαστήριο επισήμανε ότι δεν μπορεί να γίνει δεκτό ότι η Α επέδειξε κακή πίστη, εναπόκειται στο εν λόγω δικαστήριο, ειδικότερα, να ελέγξει αν υφίσταται σημαντική ανισορροπία μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των μερών που απορρέουν από τη σύμβαση εις βάρος του καταναλωτή.

- 66 Ο ως άνω έλεγχος δεν μπορεί να περιορίζεται μόνο σε μια ποσοτικού χαρακτήρα οικονομική εκτίμηση, βασιζόμενη σε σύγκριση μεταξύ του συνολικού ποσού της συναλλαγής η οποία αποτέλεσε αντικείμενο της σύμβασης, αφενός, και των δαπανών που βαρύνουν τον καταναλωτή βάσει της ως άνω ρήτηρας, αφετέρου. Πράγματι, σημαντική ανισορροπία μπορεί να προκύψει και από την αρκούντως σοβαρή επιδείνωση της νομικής κατάστασης στην οποία περιάγουν οι εφαρμοστέες εθνικές διατάξεις τον καταναλωτή, ως συμβαλλόμενο στην επίμαχη σύμβαση, είτε αυτή λαμβάνει τη μορφή περιορισμού του περιεχομένου των δικαιωμάτων που αντλεί σύμφωνα με τις διατάξεις αυτές από τη σύμβαση είτε τη μορφή εμποδίου στην άσκησή τους είτε ακόμη τη μορφή επιβάρυνσής του με πρόσθετη υποχρέωση, την οποία δεν προβλέπουν οι εθνικοί κανόνες (απόφαση της 3ης Οκτωβρίου 2019, Kiss και CIB Bank, C-621/17, EU:C:2019:820, σκέψη 51 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 67 Κατά δεύτερον, το αιτούν δικαστήριο διευκρινίζει ότι έχει τη δυνατότητα, δυνάμει του άρθρου 65 του Αστικού Κώδικα, να μετριάσει τα αποτελέσματα της έλλειψης διαφάνειας της επίμαχης στην κύρια δίκη ρήτηρας υπολογισμού σε αξία ξένου νομίσματος, η οποία θα μπορούσε να οδηγήσει στη διαπίστωση του καταχρηστικού χαρακτήρα της, αποδίδοντας στη ρήτρα αυτή ερμηνεία ανταποκρινόμενη στην κοινή βούληση των συμβαλλομένων.
- 68 Πρέπει εντούτοις να υπογραμμιστεί ότι, οσάκις εθνικό δικαστήριο διαπιστώνει την ακυρότητα καταχρηστικής ρήτηρας περιεχόμενης σε σύμβαση συναφθείσα μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή, το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε κανόνα εθνικού δικαίου που επιτρέπει στο εθνικό δικαστήριο να συμπληρώσει την εν λόγω σύμβαση αναθεωρώντας το περιεχόμενο της ρήτηρας αυτής (απόφαση της 29ης Απριλίου 2021, Bank BPH, C-19/20, EU:C:2021:341, σκέψη 67 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 69 Πράγματι, εάν το εθνικό δικαστήριο είχε την εξουσία να αναθεωρεί το περιεχόμενο των καταχρηστικών ρητρών που περιέχονται σε τέτοιες συμβάσεις, η ευχέρεια αυτή θα καθιστούσε ενδεχομένως δυσχερέστερη την επίτευξη του μακροπρόθεσμου σκοπού του άρθρου 7 της οδηγίας 93/13. Συγκεκριμένα, η ευχέρεια αυτή θα συνέβαλλε στην εκμηδένιση του αποτρεπτικού αποτελέσματος που ασκεί στους επαγγελματίες η πλήρης απαγόρευση εφαρμογής τέτοιων καταχρηστικών ρητρών έναντι των καταναλωτών, στο μέτρο που οι επαγγελματίες θα εξακολουθούσαν να υπόκεινται στον πειρασμό να χρησιμοποιούν τέτοιες ρήτρες, γνωρίζοντας ότι, ακόμη και αν αυτές κηρύσσονταν άκυρες, η σύμβαση θα μπορούσε παρά ταύτα να συμπληρωθεί, κατά το αναγκαίο μέτρο, από το εθνικό δικαστήριο ώστε να εξασφαλιστεί το συμφέρον των εν λόγω επαγγελματιών (απόφαση της 29ης Απριλίου 2021, Bank BPH, C-19/20, EU:C:2021:341, σκέψη 68 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 70 Από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι η ερμηνεία στην οποία αναφέρεται το αιτούν δικαστήριο στηριζόμενο στο άρθρο 65 του Αστικού Κώδικα θα ισοδυναμούσε, εν τέλει, με αναθεώρηση του περιεχομένου της επίμαχης στην υπόθεση της κύριας δίκης ρήτηρας υπολογισμού σε αξία ξένου νομίσματος, δεδομένου ότι θα είχε ως αποτέλεσμα την τροποποίηση των εννοιολογικών της στοιχείων και την εισαγωγή της παραπομπής στην «αγοραία αξία» του ξένου νομίσματος.
- 71 Ακόμη και αν γίνει δεκτό ότι η προτεινόμενη από το αιτούν δικαστήριο ερμηνεία ανταποκρίνεται στον κοινό τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονταν τα μέρη της σύμβασης, κατά τον χρόνο της σύναψής της, την επίμαχη στην κύρια δίκη ρήτρα υπολογισμού σε αξία ξένου νομίσματος, πράγμα που ωστόσο φαίνεται να αντικρούουν οι εν λόγω συμβαλλόμενοι με τις γραπτές παρατηρήσεις που υπέβαλαν ενώπιον του Δικαστηρίου, γεγονός παραμένει ότι μια ρήτρα που κηρύχθηκε

καταχρηστική από το εθνικό δικαστήριο πρέπει να μείνει ανεφάρμοστη δυνάμει του άρθρου 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, χωρίς να υπάρχει δυνατότητα τροποποίησης του περιεχομένου της.

- 72 Μόνο σε περίπτωση που η κήρυξη της ακυρότητας της καταχρηστικής ρήτρας υποχρέωνε τον εθνικό δικαστή να ακυρώσει τη σύμβαση στο σύνολό της, εκθέτοντας με τον τρόπο αυτόν τον καταναλωτή σε ιδιαιτέρως επιζήμιες συνέπειες, ώστε η ακύρωση αυτή να λειτουργεί τιμωρητικά εις βάρος του, θα μπορούσε ο εθνικός δικαστής να αντικαταστήσει τη ρήτρα αυτή με εθνική διάταξη ενδοτικού δικαίου (πρβλ. διάταξη της 4ης Φεβρουαρίου 2021, CDT, C-321/20, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2021:98, σκέψη 43 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 73 Εντούτοις, έχει κριθεί ότι το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι αντιτίθεται στη συμπλήρωση των κενών σύμβασης, τα οποία προκαλούνται λόγω της απάλειψης των καταχρηστικών ρητρών που περιέχονται σε αυτή, αποκλειστικώς και μόνο βάσει εθνικών διατάξεων γενικού χαρακτήρα οι οποίες προβλέπουν ότι οι έννομες συνέπειες δικαιοπραξίας συμπληρώνονται, ιδίως, από τις έννομες συνέπειες που απορρέουν από την αρχή της επιείκειας ή από τα συναλλακτικά ήθη και οι οποίες δεν αποτελούν διατάξεις ενδοτικού δικαίου ούτε διατάξεις που εφαρμόζονται σε περίπτωση συμφωνίας των συμβαλλομένων (απόφαση της 3ης Οκτωβρίου 2019, Dziubak, C-260/18, EU:C:2019:819, σκέψη 62).
- 74 Εν προκειμένω, αφενός, από την απόφαση περί παραπομπής δεν προκύπτει ότι η διενέργεια της ερμηνείας στην οποία αναφέρεται το αιτούν δικαστήριο αποσκοπεί στη θεραπεία της ακυρότητας της σύμβασης για τον λόγο ότι αυτή δεν θα μπορούσε να εξακολουθήσει να υφίσταται χωρίς την επίμαχη στην κύρια δίκη ρήτρα υπολογισμού σε αξία ξένου νομίσματος.
- 75 Αφετέρου, υπό την επιφύλαξη των εξακριβώσεων του αιτούντος δικαστηρίου, το άρθρο 65 του Αστικού Κώδικα, το οποίο περιέχει ερμηνευτικό κανόνα γενικής φύσεως, δεν φαίνεται να συνιστά ενδοτικού δικαίου διάταξη του εθνικού δικαίου.
- 76 Κατά τρίτον, η αρχή του άρθρου 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, σύμφωνα με την οποία η καταχρηστική ρήτρα δεν παράγει αποτελέσματα, δεν μπορεί να τεθεί υπό αμφισβήτηση από εκτιμήσεις συνδεόμενες με τις περιστάσεις υπό τις οποίες συνήφθη και εκτελέστηκε η επίμαχη σύμβαση.
- 77 Πράγματι, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι, προκειμένου να διασφαλίζεται το αποτρεπτικό αποτέλεσμα του άρθρου 7 της οδηγίας 93/13, οι εξουσίες του εθνικού δικαστηρίου το οποίο διαπιστώνει την ύπαρξη καταχρηστικής ρήτρας, κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής, δεν μπορούν να εξαρτώνται από την εν τοις πράγμασι εφαρμογή ή μη εφαρμογή της εν λόγω ρήτρας (διάταξη της 11ης Ιουνίου 2015, Banco Bilbao Vizcaya Argentaria, C-602/13, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2015:397, σκέψη 50).
- 78 Υπό τις συνθήκες αυτές, το γεγονός ότι οι ενάγοντες της κύριας δίκης έδειξαν ελάχιστο ενδιαφέρον για τη συμβατική ρήτρα υπολογισμού σε αξία ξένου νομίσματος δεν μπορεί να θέσει εν αμφιβόλω την αρχή που υπομνήσθηκε στη σκέψη 57 της παρούσας απόφασης και δυνάμει της οποίας, όταν το εθνικό δικαστήριο διαπιστώνει τον καταχρηστικό χαρακτήρα ρήτρας περιλαμβανόμενης σε σύμβαση συναφθείσα μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή, οφείλει, σύμφωνα με το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, να την αφήσει ανεφάρμοστη.

79 Λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των ανωτέρω σκέψεων, η απάντηση που πρέπει να δοθεί στο δεύτερο υποερώτημα του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος και στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα είναι ότι τα άρθρα 5 και 6 της οδηγίας 93/13 έχουν την έννοια ότι αποκλείουν τη δυνατότητα του εθνικού δικαστηρίου, το οποίο διαπίστωσε τον καταχρηστικό χαρακτήρα, κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής, μιας ρήτρας υπολογισμού σε αξία ξένου νομίσματος περιλαμβανόμενης σε σύμβαση δανείου συναφθείσα μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή, να ερμηνεύει την εν λόγω ρήτρα κατά τρόπο ώστε να αμβλύνεται ο καταχρηστικός χαρακτήρας της, ακόμη και αν η συγκεκριμένη ερμηνεία αντικατοπτρίζει την κοινή βούληση των συμβαλλομένων μερών.

Επί των δικαστικών εξόδων

80 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (έβδομο τμήμα) αποφαινεται:

- 1) Το άρθρο 5 της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές, έχει την έννοια ότι το περιεχόμενο ρήτρας που περιλαμβάνεται σε σύμβαση δανείου συναφθείσα μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή και η οποία καθορίζει τις τιμές αγοράς και πώλησης ξένου νομίσματος συνδεδεμένου με το δάνειο πρέπει να παρέχει στον καταναλωτή που έχει τη συνήθη πληροφόρηση και είναι ευλόγως επιμελής και συνετός τη δυνατότητα να αντιληφθεί, βάσει σαφών και κατανοητών κριτηρίων, τον τρόπο με τον οποίο καθορίζεται η συναλλαγματική ισοτιμία του ξένου νομίσματος που χρησιμοποιείται για τον υπολογισμό του ποσού των δόσεων αποπληρωμής, ούτως ώστε ο καταναλωτής αυτός να είναι σε θέση να καθορίζει ο ίδιος, ανά πάσα στιγμή, τη συναλλαγματική ισοτιμία που εφαρμόζει ο επαγγελματίας.
- 2) Τα άρθρα 5 και 6 της οδηγίας 93/13 έχουν την έννοια ότι αποκλείουν τη δυνατότητα του εθνικού δικαστηρίου, το οποίο διαπίστωσε τον καταχρηστικό χαρακτήρα, κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής, μιας ρήτρας υπολογισμού σε αξία ξένου νομίσματος περιλαμβανόμενης σε σύμβαση δανείου συναφθείσα μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή, να ερμηνεύει την εν λόγω ρήτρα κατά τρόπο ώστε να αμβλύνεται ο καταχρηστικός χαρακτήρας της, ακόμη και αν η συγκεκριμένη ερμηνεία αντικατοπτρίζει την κοινή βούληση των συμβαλλομένων μερών.

(υπογραφές)